

Підсумовуючи, слід зауважити, що конні-кетчерівський памфлет, який лише останнім часом привернув увагу вітчизняних науковців, є цікавим предметом подальшого осмислення в аспекті перекладознавства і обіцяє чимало цікавих знахідок.

### *Література*

*Василина К.М.* Англійський конні-кетчерівський памфлет в контексті шахрайської прози XVI ст.: дис...кандидата філол.наук: 10.02.04/ Василина Катерина Миколаївна. – Запоріжжя, 2001. – 245 с. *Awdeley John.* The Fraternity of Vagabondes// *Awdeley's Fraternity of Vagabondes, Harman's Caueat, Haben's Sermon, & c.* – Berlin – New York – Philadelphia: Early English Text Society, 1889. – № 9. – P. 1 –16. *Aydelotte Frank.* Elizabethan Rogues and Vagabonds. – London: Frank Cass & Co.LTD, 1967. – 187 p. *Bennett H.S.* English Books and Readers, 1558 to 1603/ Bennett H.S. – London: Cambridge Univ.Press, 1965. – 320 p. *Chandler F.W.* Romances of Roguery. An Episode in the History of the Novel. The Picaresque Novel in Spain/ Chandler F.W. – New York, 1961. – 483 p. *Chandler F.W.* The Literature of Roguery: In 2 vol./ Chandler F.W. - Boston and New York: Univer.Press, 1907. –Vol.1. – 1907. – 284 p. *Davis W.R.* Idea and Act in Elizabethan Fiction. – Princeton, Princeton Univ. Press, 1969. – 290 p. *Dionne Craig.* Fashioning Outlaws: the Early Modern Rogue and Urban Culture// Rogues and Early Modern English Culture/ Ed.by Craig Dionne and Steve Menz. – the USA: The University of Michigan Press, 2007. – P. 33-61. *Greene Robert.* A Notable Discovery of Coosnage/ Greene Robert; ed.by G.B.Harrison // The Bodley Head Quartos.– London: John Lane The Bodley Head Ltd., Vigo Street, 1924. – P. 6 – 61. *Greene Robert.* The Second Part of Conny-Catching/ Greene Robert; ed.by G.B.Harrison // The Bodley Head Quartos. – London: John Lane The Bodley Head Ltd, 1923. – P. 1 – 59.

**ГАВРИЛОВА О.В.**

(Українська держ. академія залізничного транспорту)

### **КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ**

*In the article the role of language in the real world and its attitude toward a culture is examined. The problems of connotative translation of genetically familiar words in closely related languages are shown.*

**Key words:** *connotation, denotation, closely related languages, translation.*

В основі сучасної цивілізації лежить різноманіття культур, які знаходяться в постійному взаємозв'язку і взаємодії. При цьому кожна культура має свою мовну систему, за допомогою якої її носії спілкуються один з одним.

Мова – це дзеркало культури, в якому відображаються не тільки реальний світ, але і менталітет народу, його національний характер, традиції, звичаї, мораль, система норм і цінностей, картина світу, що оточує людину. Мова –

носії культури, оскільки саме за допомогою мови вона передається з покоління в покоління.

Дана стаття присвячена конотативному аспекту перекладу лексики близькоспоріднених мов, що є метою дослідження. Матеріалом послужили генетично споріднені слова російської, української і польської мов.

Найбільші успіхи у вивченні проблеми «мова – культура» були досягнуті в ХХ ст., коли учені змогли пояснити нерозривний взаємозв'язок мови, мислення і культури. В результаті дослідження різних аспектів цієї проблеми затвердилася точка зору, згідно якої мова виступає важливим чинником культурної спадщини. Кожне суспільство має свою національно-своєрідну культуру, яка зберігається, підтримується і передається за допомогою мови. Тому оволодіння мовою означає, з одного боку, оволодіння тими культурними цінностями, які накопичило дане суспільство, а з іншого боку, освоєння цінностей неможливе без знання мови: мова – хранитель культури, з його допомогою культура успадковується новими поколіннями людей даного суспільства. Творці гіпотези лінгвістичної відносності Е.Сепір і Б.Уорф стверджували, що люди бачать світ по-різному – крізь призму своєї рідної мови, що мова – це не просто інструмент для відтворення думок, він сам формує наші думки. У даній гіпотезі виділяється наступне: мова обумовлює спосіб мислення народу, що говорить на ньому, і спосіб пізнання реального світу залежить від того, на яких мовах мислять суб'єкти, що пізнають його.

Відповідно до гіпотези Сепіра – Уорфа реальний світ створюється завдяки мовним особливостям даної культури. Кожна мова має власний спосіб представляти одну і ту ж реальність. У цьому процесі все ґрунтується на ступені переживань, які визначають сприйняття і мислення.

Гіпотеза лінгвістичної відносності дала поштовх численним дослідженням проблеми взаємозв'язку мови, мислення і культури, що привело до народження ще одного підходу в поясненні цього взаємозв'язку. Початкові ідеї цього підходу полягають в наступному: мова є складовою частиною культури, яку ми успадковуємо від наших предків; мова – основний інструмент, за допомогою якого ми засвоюємо культуру; мова – найважливіше явище культури, оскільки розуміння суті культури можливо тільки через розгляд явищ цієї культури як кодів, що формуються подібно до мови, і природна мова представляє найбільш довершену модель такого роду кодів. Тому концептуальне осмислення культури можливо тільки за допомогою природної мови.

Ці початкові положення означають, що між мовою і реальним світом стоїть людина – носій мови і культури. Саме вона сприймає і усвідомлює мир за допомогою органів чуття, створює на цій основі свої уявлення про світ. Вони в свою чергу раціонально осмислюються в поняттях, думках і висновках, які вже можна передати іншим людям. Таким чином, між реальним світом і мовою стоїть мислення.

Слово відображає не сам предмет або явище навколишнього світу, а то, як людина бачить його, через призму тієї картини світу, яка існує в його свідомості і яка детермінована його культурою. Адже свідомість кожної людини формується як під впливом його індивідуального досвіду, так і в

результаті інкультурації, в ході якої вона опановує досвідом попередніх поколінь. Таким чином, мова є не простим дзеркалом, що автоматично відображає все оточуєче, а призмою, через яку люди дивляться на світ і яка в кожній культурі своя. Мова, мислення і культура настільки тісно взаємозв'язані, що практично складають єдине ціле і не можуть функціонувати один без одного.

Відносини між мовою і культурою можуть розглядатися як відносини частини і цілого. Мова може бути сприйнята як компонент культури і як знаряддя культури. Проте мова в той же час автономна по відношенню до культури в цілому, і вона може розглядатися як незалежна, автономна семіотична система. Оскільки кожен носій мови одночасно є і носієм культури, то мовні знаки набувають здатності виконувати функцію знаків культури і тим самим служать засобом представлення основних установок культури. Саме тому мова здатна відображати культурно-національну ментальність її носіїв.

Шлях від реального світу до поняття і виразу цього поняття в слові розрізнений у різних народів і детермінований різним соціальним оточенням. Через ці обставини у кожного народу своя історія, своя культурна і мовна картина світу. Саме в мові реалізується, вербалізується культурна картина світу, зберігається і передається з покоління в покоління. У цьому процесі слова є не просто назвами предметів і явищ, а шматочком реальності, що пропущена через призму культурної картини світу і тому придбала специфічні, властиві даному народу риси.

В той же час мовна практика свідчить, що мова не є механічним додатком якої-небудь культури, оскільки в цьому випадку вона була би не в змозі використовуватися в численних ситуаціях міжкультурного спілкування. Лінгвістична відносність обмежувала б потенціал мови рамками тільки однієї культури. Насправді однією з провідних властивостей мови є її універсальність, що дозволяє людині використовувати мову як засіб спілкування у всіх потенційно можливих ситуаціях спілкування, у тому числі і по відношенню до інших культур. Саме універсальність мови дозволяє їй здійснювати як внутрішньокультурне, так і міжкультурне спілкування.

Як правило, в міжкультурній комунікації більше всього проблем виникає при перекладі інформації з однієї мови на іншу. Очевидно, що абсолютно точний переклад в таких випадках неможливий із-за різних картин світу, що створюються різними мовами. Найбільш частим випадком такої мовної невідповідності виступає відсутність точного еквівалента для виразу того або іншого поняття і навіть відсутність самого поняття. Це викликано тим, що поняття або предмети, що позначаються такими термінами, унікальні для даної культури і тому в інших культурах відсутні, і, отже, там немає термінів для їх виразу. У міжкультурній комунікації, мабуть, найскладнішими виявляються ситуації, коли одне і те ж поняття по-різному – надмірно або недостатньо – виражається в різних мовах. Проблема полягає в тому, що значення слова не вичерпується одним лише лексичним поняттям (денотацією слова), а в значній мірі залежить від його лексико-фразеологічної сполучуваності і конотації. Абсолютно повний збіг названих аспектів слова практично неможливий. Саме

тому неможливо перекладати слова тільки за допомогою словника, який дає довгий список можливих значень слова, що перекладається.

Еквівалентність окремих слів в оригіналі і в перекладі припускає максимальну близькість не тільки наочно-логічного, але і конотативного значення співвіднесених слів, сприйняття, що відображає характер інформації, що міститься в слові. Найбільшу роль в передачі конотативного аспекту семантики слова оригіналу грають його емоційний, стилістичний і образний компоненти. У будь-якій мові існують слова, які співпадають за наочно-логічним значенням, але розрізняються за наявністю або характеру емоційного компоненту в семантиці слова. Збереження в перекладі емоційної характеристики вислову шляхом використання слів з відповідним конотативним значенням представляє виняткову важливість для досягнення еквівалентності. Недотримання цієї вимоги може зробити переклад повністю нееквівалентним.

Не дивлячись на те, що в області теорії перекладу зроблено досить багато, невирішеними або дискусійними залишаються багато принципів питань. До таких відносимо: 1) специфіка труднощів перекладу на близькоспоріднені мови; 2) визначення еквівалентності (або адекватності) міжмовних відповідностей стосовно кожної одиниці перекладу.

Питання передачі в переводному художньому творі національного колориту, національного духу, що належить оригіналу, давно в центрі уваги теоретиків і практиків перекладу (А.В.Федоров, Л.С.Бархударов, К.І.Чуковській, І.Кашин, С.Флорін, С.Влахов, М.Ф.Рильський, В.В.Коптілов та ін.) оскільки саме в перекладі як специфічного різновиду людської діяльності перехрещуються власне лінгвістичні, етнопсихологічні та соціокультурні (як частина лінгвокрайознавчих) аспекти мов.

Недооцінка цих аспектів при перекладі може привести до різних помилок, неточностей і спотворення сенсу, а отже, як наголошувалося вище, відобразиться на його якості.

Саме при перекладі з близькоспоріднених мов найчастіше копіюються однакові (або схожі) елементи.

Здавалося б, найлегше і точніше можна передати те або інше слово при перекладі з однієї слов'янської мови на іншій. Адже у всіх слов'янських мовах простежуються загальні закономірності, обумовлені їх походженням від одного джерела. А наявність загальних закономірностей прямо припускає спільність рішень в перекладах. Проте результати перекладацької практики в деяких випадках говорять про протилежне.

Переклади з близькоспоріднених мов, зокрема, з української на російську, «через наявність в них загального, витікаючого з їх спорідненості, таять в собі багато небезпек для перекладача» [Реформатський 1952, с.22]. Коли в переводному тексті зустрічаються слова, що мають етимологічні відповідності в мові перекладу, ця відповідність звичайно відразу ж спливає в пам'яті перекладача як передбачуваний еквівалент. Такий підхід у багатьох випадках не виявляється виправданим, бо значення, семантична і синтаксична сполучуваність і стилістичні особливості етимологічно тотожних слів навіть в

близькоспоріднених мовах рідко співпадають повністю. У подібних випадках прикрі помилки відбуваються внаслідок ігнорування перекладачами явища лексичної аттракції («притягання» тотожних/сходних за формою, але різних по семантиці слів двох мов).

Переклад на близькоспоріднені мови має декілька особливостей, які полягають в тому, що перекладу підлягають генетично споріднені і схожі за формою слова. Тому проблеми перекладу на близькоспоріднені мови полягають головним чином у встановленні конотативної адекватності слів.

В порівнянні з перешкодами на шляху денотативної передачі, конотативні проблеми перекладу набагато глибші.

Так, в російській мові запозичені слова, що вживаються в загальній мові, переважно ще не засвоєні мовою, тобто несуть конотацію іншомовності, іноді термінологічності, в той час, як в польській ті ж слова в більшості розмовні, оскільки міцно засвоєні мовою: *aktualność* – *актуальность*, *aktywizacja* – *активизация*, *anomalia* – *аномалия*, *audiencja* – *аудиенция*.

І, навпаки, відвічні в польській мові слова, як правило, нейтральні, тоді як схожі форми в російській мові розмовні, іноді пейоративні: *domagać się* – *домагаться*, *kudłaty* – *кудлатый*, *najazd* – *наезд*, *ogłosić* – *огласить*.

Оскільки в одному слові є переважно декілька конотацій, то їх розбіжність відбувається в багатьох лексичних паралелях. Так, в російській мові слово, що несе конотацію іншомовності, майже ніколи не супроводжується конотацією розмовності, але несе конотации книжності або термінологічності. У польській мові, навпаки, словам з конотацією іншомовності супроводить конотація розмовності, а відвічні синоніми нейтральні. Порівняємо: *eksplikacja*, *wytłumaczenie* – *экспликация*, *объяснение*.

Ігнорування таких тонких конотативних відмінностей в міжмовних синонімах веде до спотворення в перекладі. Особливе це стосується перекладів на близькоспоріднені мови, де єдина денотативная спрямованість і схожа звукова форма створюють помилкове враження однакового їх конотативного змісту.

Завдяки близькості російської і української мов велика частина їх лексики тотожна за денотацією, але не завжди співпадає за конотацією. Найбільш часто конотативні розбіжності там, де в українській мові слова функціонують як загальноживані, іноді розмовні, а в російській мові ті ж форми слів функціонально тяжіють до пейоративних, і завдяки цьому вони по відношенню до своїх українських аналогів конотативно спотворені: укр. *дурити*, *вояка*, *замордувати*, *здохнути*, *ляпати*, *хвороба*, *шкідливий*, *шкодити*, *шморгати*, *шмигати*, *шпарити* – рос. *дурить*, *вояка*, *замордовать*, *здохнуть*, *ляпать*, *хвороба*, *шкодливый*, *шкодит*, *шморгать*, *шмыгать*, *шпарить*.

Часто нейтральні слова в українській мові мають конотацію розмовності в російській мові. Порівняємо укр.: *кат*, *аркуш*, *вабити*, *лікар*, *перепона*, *пожитки*, *сивий*, *тавро* – рос.: *кат*, *аркуш*, *вабить*, *лекарь*, *перепона*, *скарб*, *сивый*, *тавро*. Іноді, окрім конотації архаїстичності слова в російській мові набувають конотацію поетичності або розмовності (*ветрило*, *держава*, *лутый*, *молвить*, *обличье* – конотація архаїстичності і поетичності; *хвороба*, *смачный*,

*справный, дивиться, порожний, харчи, выкликать* – конотація архаїстичності і розмовності).

Менш помітні конотативні відмінності у тих генетично споріднених слів, які є нейтральними в одній мові, але мають конотацію розмовності в іншій мові. Порівняємо: укр.: *уволю, пихати, прибрати, сунути* – рос.: *вволю, пихать, прибратъ, сунуть*. Невелика частина російської лексики, генетично спорідненої з українською, відрізняється від останньої конотацією культури. Порівняємо: укр. *частка, ліхій, місяць* – рос. *частка, відважний, місяць*. І, навпаки, в українській мові окремі слова культурно-конотативні, а в російській – нейтральні або відсутні: укр. *пан, рушник, сорочка*.

Низька вживаність паралельних слів в одній мові веде часто до виникнення конотації архаїстичності в словах цієї мови. Порівняємо: укр. *ворог іноземець, чужоземний* – рос. *враг, иноземец, чужеземец* (всі слова з конотацією архаїстичності).

Неоднаковий ступінь поширеності і вживаності паралельних слів в двох мовах веде до того, що до конотації розмовності у російських слів додається конотація пейоративності, тоді як в українській мові вони мають тільки конотацію розмовності. Порівняємо: укр. *вихвалятися, гризтися, здуріти, лупити, паскудний* – рос. *выхваляются, грызться, одуреть, лупить, паскудный*.

Складність для перекладу представляє також таке слово, яке має два денотата, що супроводжуються різними конотаціями. Наприклад, переклад конотативно вірний, якщо російське слово *предводитель* має денотат «предводитель дворянства» - укр. *предводитель* і не вірним, якщо воно має денотат «ватажок», «заводій» - укр. *проводир, ватажок*. Наявність конотацій в слові і їх відсутність в тім же слові іншої мови робить неможливим конотативно адекватний переклад рос. *председатель* – укр. *голова*. Для російського слова *щеголиха* конотативно тотожним є українське *чепуруха* (конотація розмовності), але це українське слово виявляється конотативно недостатнім, якщо потрібно перекласти українською мовою російське слово *франтиха* з конотацією іншомовності.

Таким чином, якщо критерієм точності перекладу є тотожність інформації, що повідомляється на різних мовах, то цілісним (повноцінним або адекватним) можна визнати лише такий переклад, який передає інформацію рівноцінними засобами. Інакше кажучи, на відміну від переказу, переклад повинен передавати не тільки те, що виражене оригіналом, але і так, як це виражено в ньому. Ця вимога відноситься як до всього перекладу даного тексту в цілому, так і до окремих його частин.

Якість перекладу, як відомо, визначається мірою його адекватності, а значить, повноцінності.

### *Література*

*Бархударов Л.С.* Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. – М.: Междунар. отношения, 1975. – 240 с. *Влахов С., Флорин С.* Непереводимое в переводе. – Международные отношения, 1980. – 352 с. *Говердовский В.И.* Перевод как кривое зеркало духа культуры народа // Вісник

ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Харків: Константа. – 2000. – № 500. – С. 316-320.  
*Реформатский А.А.* Введение в языкознание, 4-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1967. – 542 с.  
*Садохин А.П.* Введение в теорию межкультурной коммуникации. – М.: Высш. шк., 2005. – 310 с.

**ЗАПОЛЬСЬКИХ С.П.**  
(Запорізький нац. ун-т)

## ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІСТОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

*The article deals with the problem of Translation Studies historical periodization, presents the most relevant theories based on different criteria.*

**Key words:** *Translation Studies historical periodization, historical, economic, literary, criterion, strategy, 'schools' of translation, productivity, technology.*

Проблема періодизації історії перекладу вже давно знаходиться у фокусі досліджень багатьох науковців [Routledge Encyclopedia of Translation Studies 2001, с. 100 - 105] і про однозначне її вирішення мова не йде. Така постановка питання пов'язана перш за все із специфікою двох складових – історія і переклад. Історії, як опису подій минулого, притаманна ознака змінюватися під впливом перемінних хронотопних та характерологічних факторів. Поняття «переклад» є тісно пов'язаним із ідеологією і також не може бути чітко визначеним у діахронному аспекті, оскільки підпадає під вплив тих самих перемінних факторів. Зважаючи на вищезазначене метою статті є аналіз популярних підходів до періодизації перекладацького досвіду. Завданням є виявлення найбільш релевантних теорій типологій. Предметом дослідження є історія та історіографія перекладознавства. Об'єктом є теорії - типологізації історії перекладу.

Визначення періодів в історії розвитку перекладознавства потребує вирішення проблеми вибору критерію класифікації, який уможливить охоплення функціонування перекладу в усьому розмаїтті його функціонування.

Існують різні підходи до періодизації перекладацького досвіду. Так М. Гарбовський у своєму посібнику надає декілька таких класифікацій [Гарбовский 2004, с.19 - 26]. Основними він вважає три типології: П. Копанєва, Дж. Стейнера, М. Баляра. П. Копанєв виділяє чотири періоди в історії перекладу: 1) Давній період (рабство і феодалізм); 2) Середній (від первинного накопичення капіталу до науково-технічної революції XVIII ст. включно); 3) Новий період (кінець XVIII ст. - кінець XIX ст.); 4) Новітній період (кінець XIX ст. - XX ст.)

Ця періодизація базується на загально прийнятій історичною наукою періодизації людської цивілізації. Недоліками її можна вважати різну значущість названих періодів, оскільки можна поставити під сумнів той факт, що кожному періоду притаманні важливі події. Таким чином, періодизація базується на суто економічних чинниках не є релевантною для перекладознавства. Оскільки переклад не пов'язаний безпосередньо з економікою, суспільним ладом або науково-технічною революцією.